կաններու գործեր են որք մեզ չեն վերաբերիր բնաւ. բայց ինչպէս միշտ կարծիք յայտնած ենք, Հռոմ կամ Վատիկան կատարեալ Կեսարականութիւն մ'է, որոյ սկզբունքն է համայն աշխարհի վրայ տիրապետել՝ առանց ազգութիւն ճանաչելու: Իսկ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սկզբունքն է ազատութիւն, և յայտնի է որ այս երկու եկեղեցեաց մէջ եղած տարբերութիւնն ազատութեան և բռնաւորութեան պատերազմն է: Արդեօք մեր եկեղեցականք բաւական աչք բացա՞ծ են այս ճշմարտութիւնը գիտնալով անոր համեմատ շարժելու, և ազգային եկեղեցին ճիզվիթութեան խորամանկ հարուածներէն պահպանելու համար: Ազգային եկեղեցի ըսելով հասկանալու է կրօնական ազատութիւն, ժողովրդական իրաւունք, ներկայ ժամանակիս քաղաքակրթութեան սկզբունքներն, որոց ամենքը կարելի է պատուաստել ազատօրէն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վրայ, մինչդեռ Վատիկան զանոնք իբր մոլորութիւն կը հռչակէ:

Դժբաղդաբար գաւառաց մէջ տգէտներ կրնան գտնուիլ, որք իրենց իրաւունքն Եսաւի նման ոսպէ ապուրի մը փոխարէն կը վաճառեն, թէպէտ և խնդակցութեան արժանի է որ այսպիսեաց թիւն առաջվընէ խիստ նուազ է այժմ: Այսօր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ինքնագլխութիւնն ու անկախութիւնը գնահատող Հայերն աւագին մեծամասնութիւն կը կազմեն, որք գոնէ իրենց նախահարց այս թանկագին աւանդն անվթար պահել կ'ուզեն: Արդեօք եկեղեցական դասն ալ պէտք եղած խնամքը կը տանի՞ այս մասին: Չը կայ զէնք մը որ Հռովմի դէմ այնչափ զօրաւոր լինի և այնչափ սարսափ պատճառէ անոր, քան արդի սկզբանց ծաւալումը, լուսաւորութիւնն ու ազատամտութիւնը. արդեօք մեր գաւառական առաջնորդներն, որոց վրայ անցեալ օր ուշադրութիւն կը հրաւիրէինք, և հոգ պիտի տանի՞ն այս սկզբանց համեմատ ժողովրդական դաստիարակութիւնը ծաւալելու: Հայոց բնիկորներուն վրայ ինկած են մէկ կողմէն բողոքական ճիզվիթներ, միւս կողմէն պապական ճիզվիթներ, որք զանոնք խլելու համար ամեն ճիգ կը թափեն. բայց արդեօք Հայ ժողովուրդը պիտի կրնա՞յ իր անհատականութիւնը պահպանել այս կրկնակի ձեռնարկներուն դէմ.—այս խնդիրն ապագային մէջ կրնայ լուծուիլ: Սթամբուլ գիտել կուտայ թէ քանի մը դարէ 'ի վեր Հռոմ Արեւելից մէջ կարդինալ կարգած չէր, Տրապիզոնցի Յոյն եպիսկոպոս մը կաթոլիկութիւն ընդունելով Փէրարայի ժողովին մէջ Յունաց կաթոլիկ եկեղեցւոյ հետ միութեան ջերմ պաշտպան կանգնած էր, և 'ի վարձատրութիւն իւր այս ծառայութեան, Պապը զինք կարդինալ անուանած էր: Այսու ամենայնիւ Յոյնք ոչ միայն իրենց եկեղեցական անկախութիւնը պահեցին, այլ և իրենց աշխատութեամբ մեծամեծ յառաջդիմութիւններ ըրին. իսկ այն Յոյն կարդինալն առաջին և վերջին եղաւ իւր ազգին մէջ. իւր գաղափարը չը կրցաւ առաջ երթալ և այսուհետև անհնարին է որ առաջ երթայ: Գեր. Հասունի Հռովմի աթոռին մատուցած ծառայութեանց համար, որովք կաթոլիկները լատինացնելու և Հայոց մէջ պապականութիւնը ծաւալելու ճգնած է, վարձատրութիւն կրնդունի կարդինալութեան աստիճանաւ: Բայց Յոյն կարդինալէն աւելի պիտի յաջողի՞ թէ ոչ. թէպէտ և այս խնդրոյն ապագայն պիտի պատասխանէ, բայց այժմէն կրնամք գուշակել թէ քանի որ լուսաւորութիւնն ու ազատամտութիւնը ծաւալի՝ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ապագայն ապահովեալ է: Առ այժմ այս դէպքը կը հաստատէ Հակահասունեանց դատին վրայ մեր յայտնած կարծիքն, այն է թէ Հռովմայ առջև կրօնական դատ մ'է նա, և քանի որ Հակահասունեանք չեն ուզեր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ գիրկը վերադառնալ, Հռովմի մեղայ գոչելէ զատ ուրիշ միջոց չունին, և անհնար է իրենց որ Կաթոլիկ մնալով հանդերձ ազգային եկեղեցի կազմեն. այլ ըստ ամենայնի Հռովմի հնազանդելու պարտաւոր են:

(Մասիս)

ՌՈՒՄԻՆԻԱ

«Polit. Corresp.» լրագրին գրում են Բուխարեստից հետեւեալը:

Ռումինական արտաքին գործերի մինիստր պ. Բօէրեսկու ուղևորվեցաւ Սինայա իշխան Կարլի մօտ: Լուր է տարածված, որ Բօէրեսկու մտադիր է իշխանին յանձնել իր հրաժարականը: Աւելի հաւանական է, որ Ռումինական արտաքին գործերի մինիստրի ճանապարհորդութեան նպատակն է զեկուցումն անել արդէն վերջացած Արաբտաբիայի հարցի մասին և յայտնել մինիստրութեան վերջին խորհուրդի վճիռը՝ Բօլգարիայի հետ ունեցած անբաւականութիւնները խաղաղ ճանապարհով վերջացնելու մասին: Բօէրեսկուի ռումինական ներկայացուցիչներին ուղղած շրջաբերականը յայտնում է, որ ռումինական կառավարութիւնը 'ի նկատի կառնի մեծ պետութիւնների վճիռը Արաբտաբիայի վերաբերութեամբ: Ռումինական հիւպատոսները հաղորդում են, որ Վառնայի և Օդէսսայի մէջ յարաբերութիւնները չափազանցացրած են: Վառնա պատերազմական շատ նիւթեր են բերվում և այնտեղ գալիս են բազմաթիւ ռուս օֆիցերներ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Աթէնքից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետեւեալը յուլիսի 3-ից:

Յունական կառավարութիւնը այժմ գլխաւորապէս երկու հարցերով է զբաղված: Դրանցից գլխաւորը այն ընդունելութիւնն է, որ կանի Բ. Դուռը Բերլինի կոնֆերենցիայի վճռին: Եթէ ինչպէս այդ վճիռը, նոյնպէս և Չերնոգորիային վերաբերեալը կընդունվի առանց բացարձակ պաշտօնական ընդդիմադրութեան, Յունաստանը պէտք է պատրաստվի կիսապաշտօնական պատերազմի համար ալբանացիների և թիւրք զօրքերի փախստականների հետ և միևնոյն ժամանակ պէտք է համաձայնութիւն կայացնի Չերնոգորիայի և Բօլգարիայի հետ: Եթէ Բ. Դուռը կը համարձակվի պաշտօնապէս մերժել Եւրոպայի միաձայն վճիռը, այս դէպքում հազիւ թէ Եւրոպան Յունաստանի պատճառով իր արիւնը թափի: Միւս հարցը, որ նոյնպէս իր վրա է դարձնում յունական կառավարութեան ուշադրութիւնը, թիւրքաց պետական պարտքն է, որի մի մասը Յունաստանը պէտք է վճարէ: Այդ պարտքը եօթ միլիարդից աւելի է: Ամենքը իրաւացի են համարում, որ այդ պարտքերի մի մասը Յունաստանը վճարէ, բայց դեռ ևս որոշված չէ, արդեօք այդ պարտքի մասը համեմատ կը լինի՞ այն երկիրների եկամուտին, որոնք կոնֆերենցիայի վճռի համեմատ միանում են Յունաստանի հետ: Երբ իր ժամանակին կամենում էին այս միջոցը Բօլգարիայի վերաբերութեամբ գործադրել, Ռուսաստանի ներկայացուցիչը չը համաձայնեց: Այսպէս թէ այնպէս այդ հարցը կամ առանձին մասնաժողովը կը վճռի, կամ երկու հետաքրքրված պետութիւնների բանակցութիւնը և այն դէպքում, երբ կատարելապէս կը որոշվի Թիւրքիայի ֆինանսական դրութիւնը և այն հարցը թէ Բ. Դուռը իր բազմաթիւ պարտքերից ո՞րն է մտադիր հատուցանել:

ՉԵՐՆՈԳՈՐԻԱ

Ցետինիէից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետեւեալը:

Կարելի է հաստատապէս ասել, որ Չերնոգորիայի մէջ, վերջին ծանր պատերազմի ժամանակ Թիւրքիայի հետ, գործերի դրութիւնը այնքան դժուար չէր, որքան այժմ, երբ այդ իշխանութիւնը բոլոր պետութիւնների հետ հաշտ է ապրում: Ալբանացիները թէպէտ փոփոխամիտ են, բայց նրանց ունեցած թշնամութիւնը դէպի չերնոգորցիները դարևոր է և նա տարածված է ալբանական բոլոր ցեղերի մէջ առանց բացառութեան: Այս հանգամանքը 'ի նկատի ունելով, կարելի է գաղափար կազմել Չերնոգորիայի գործերի դրութեան մասին: Երբ Բերլինի կոնգրեսը վճռեց տալ Չերնոգորիային Գուսինի և Պլավայի նահանգները, շատերը իրաւացի կարծում էին, որ այդ վճիռը դժուար կը լինի իրագործել: Բ. Դուռը չը կամեցաւ այդ նահանգները զիջել և նրանց պաշտպանութիւնը ալբանացիներին յանձնեց: Յետոյ իշխան Նիկոլայ համաձայնեց այդ նահանգները Սեմի նահանգի հետ փոխել, բայց թիւրքաց կառավարութիւնը դաւաճանեց իր խոստմանը: Բ. Դռնից դրդված ալբանացիները ընդդիմացան այդ դաշնագրութեան իրագործմանը: Դրանից յետոյ պետութիւններից մէկը առաջարկեց յիշեալ նահանգների փոխարէն Դուլցինիօ նաւահանգիստը տալ Չերնոգորիային: Թէպէտ թիւրքաց կառավարութիւնը համաձայնեց այդ առաջարկութեան հետ, բայց ծածկաբար հրամայեց ալբանացիներին դարձեալ ընդդիմանալ: Ալբանացիները զինուորական մասնաժողով կազմեցին, որ իսկոյն 75000 պիաստր պատերազմական հարկ հաւաքեց: Երբ ալբանացիները և Բ. Դրան ուղարկած միրդիտները ամրացած դիրքեր բռնեցին, թիւրքաց կառավարութիւնը յայտնեց, որ չէ կամենում Դուլցինիօն Չերնոգորիային զիջել: Չերնոգորիայի զինուորական դրութիւնը այժմ աւելի վատ է, քան թէ վերջին պատերազմի ժամանակ: Անտիվարիին վտանգ է սպառնում: Նրա դէմ ալբանացիները ամրացած դիրքեր են բռնել և իրանց դիրքերից մի քանի ժամվայ ընթացքում կարող են Անտիվարին հասնել: Հազիւ թէ այդ բաց քաղաքի զօրքերը կարողանան յետ մղել ալբանացիների յարձակմունքը: Այնուամենայնիւ Չերնոգորիան չէ փնտռում դաշնակիցներ, որովհետև վճռել է առժամանակ պաշտպանողական դիրք ունենալ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Անգլիական համայնքների ժողովի մի անդամ հարց առաջարկեց կառավարութեանը Հայաստանի մէջ եղած սովի մասին. Արտաքին գործերի մինիստրի օգնական Չարլզ Դիլկ պատասխանեց, որ թագուհու կառավարութիւնը շատ անգամ առաջարկել է Բ. Դրանը թեթեւացնել Հայաստանի սովալլուկ ժողովրդի վիճակը, հարկերի ապառիկները ազգաբնակութեանը ընծայելով. Պ. Գօշենին հրամայած է առաջարկել թիւրքաց կառավարութեանը, որ նա չուշացնի այդ միջոցի իրագործելը.

—Կ. Պօլսից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են յուլիսի 19-ից, որ անգլիական և ֆրանսիական դեսպանները՝ Գօշէն և Տիսօ վերջին ժամանակները խորհրդակցում են միմեանց հետ Բ. Դրան կողմից գերմանական աստիճանաւորներին հրաւիրելու մասին. Ասում են, որ երկու դեսպաններն էլ համաձայն են առաջարկութիւն անել թիւրքաց կառավարութեանը անյապաղ հիմնել միջազգային ֆինանսական մասնաժողով.

—Աթէնքից «Հավաս» ընկերութեանը հաղորդում են, որ յունական զինուորական մինիստրը հրամայել է թեթև զօրաբաժինների հրամանատարներին՝ կամաւորներ ընդունել նոյնպէս և Էպիրոսի և Թեսալիայի ցանկացող մահմետական բնակիչներին. Մահմետական կամաւորները այնպիսի երդում կը տան, որ իր մէջ նրանց կրօնի դէմ ոչինչ չի բովանդակի. Աթէնքի քաղաքային վարչութիւնը ժողով կազմեց և վճռեց յայտնել Եւրոպային Աթէնքի յաւիտենական շնորհակալութիւնը Բերլինի կոնֆերենցիայի վճռի համար. Այդ վճռի օրինակները արդէն յանձնված են պետութիւնների դեսպաններին.

—Աթէնքից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են, որ ազգաբնակութեան պատերազմական տրամադրութիւնը անցաւ և տեղի տուեց գործերի աւելի խելացի գնահատութեանը. Աթէնքում վճռված է չը սկսել պատերազմական գործողութիւններ մինչև պետութիւնները հրաւիրեն յունական կառավարութեանը գրաւել Յունաստանին վիճակված երկիրները.

—Կ. Պօլսից գրում են, որ յուլիսի 14-ին, ֆրանսիական ազգային տօնին, այնտեղի յունական մայր եկեղեցում աղօթեցին Ֆրանսիայի համար. Եպիսկոպոսը մի քարոզով գովեց Ֆրանսիան և այնուհետև ներկայ եղող մօտ 2000 յոյներ երաժշտութիւնով, որ «Մարսելեզ» էր ածում, ուղևորվեցին ֆրանսիական դեսպան Տիսօյի տան մօտ. Յոյները բարձրաձայն կանչում էին «կեցցէ Ֆրանսիա, կեցցէ նրա դեսպանը». Պ. Տիսօ մի ճառով շնորհակալութիւն յայտնեց այդ ցոյցը անող յոյներին.

—«Հավաս» ընկերութեանը հաղորդում են Կ. Պօլսից, որ պ. Տիսօ յուլիսի 19-ին տեսութիւն ունեցաւ սուլթանի հետ և յայտնեց նրան, որ Ֆրանսիական Հանրապետութեան նախագահը, դադարեցնելով իր պաշտօնի ժամանակաւոր բնաւորութիւնը, նրան ֆրանսիական դեսպան նշանակեց Կ. Պօլսի մէջ.

—Կ. Պօլսից «Daily News» լրագրին հաղորդում են, որ ռուսաց դեսպան Նովիկով Բ. Դրան ուշադրութիւնը դարձրեց ալբանացիների կռուի վրա չերնոգորցիների հետ և նախազգուշացրեց Թիւրքիային այդպիսի յարձակմունքների կրկնվելուց. Թիւրքաց կառավարութիւնը իր վարչութենից ճիշտ տեղեկութիւններ պահանջեց.

—«Հավաս» ընկերութեանը Կ. Պօլսից գրում են, որ երբ Բ. Դուռը յայտնեց, թէ չերնոգորցիների և ալբանացիների մէջ ծագած կռուի պատճառը չերնոգորցիներն են եղել, իշխան Նիկոլայ մի հեռագրով մերժեց այդ մեղադրանքը, որ, հեռագրի համեմատ, հաստատում է թիւրքաց կառավարութեան համախոհութիւնը ալբանացիների հետ.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԷՑ

ԿԱՆԴԱՀԱՐ, 21 յուլիսի: Բրիտների կորուստները հետեւեալն են. 20 օֆիցեր, 400 եւրոպացի, 800 տեղացի սպանված են կամ անհետացած:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 22 յուլիսի: Այսօր Արեգդին-փաշային հասցրած է պետութիւնների համաձայն դրութիւնը Չերնոգորիայի վերաբերութեամբ: Բ. Դրանը երեք շաբաթ ժամանակամիջոց է տրվում Չերնոգորիայի հետ ապրիլի 12-ին կապած դաշնագրութիւնը կատարելու համար: Եթէ Թիւրքիան այդ դաշնագրութիւնը յիշեալ ժամանակամիջոցի մէջ չի կատարի, նա կը հրաւիրվի միանալ պետութիւնների հետ Դուլցինիօն Չերնոգորիային յանձնելու համար:

ԼՕՆԴՕՆ, 22 յուլիսի: Կվետայից երեկ լուր հաղորդում են, որ աֆղանական ցեղերը միանում են Շամանի և Կանդահարի մէջ: Էյուբ-խան առաջ քաշվեց մինչև Միրկարէզ և իր զօրքերի մի մասը ուղարկեց Շամանի վրա յարձակվելու համար: Նրա հեծելազօրքը գնում է Կօկրանի վրա Կանդահարի համար ուղարկված պաշարները յափշտակելու համար:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 23 յուլիսի: Երէկ հասաւ այստեղ եապօնական դեսպան իշխան Եանագիվարա իր ամուսնու հետ:

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ